Hizkuntza Politika Nafarroan (1999-2002)

JOSE LUIS MENDOZA

Garai latzak lirikarentzat, baita Nafarroako hiritarrentzat ere. Jarraian agertzen diren zertzeladek, Nafarroako Gobernuaren hizkuntza politikaren nondik norakoak deskribatzeaz gain, politika horren azpian dagoena eta etorkizun hurbileko helburuei buruzko hainbat ezaugarri agerian utzi nahi dute. Orokorrean, UPNren euskara eta euskal kulturaren inguruko politika aztertu dut, baina interesgarria litzateke oso alderdi abertzaleen politika (orokorra nahiz euskararena) aztertzea ere.

Denbora aldetik, artikulu honetan azken Legegintzaldia mugarri jarri dut, euskararen gaineko UPNren diskurtso berriaren sorrera eta eboluzioa ezagutzeko aski izanen dela uste dudalako.

1999-2003 legegintzaldia

1999ko maiatzeko hauteskundeetan Foru Parlamentuko 50 eserlekuetatik 22 aterata, (LORAFNA) Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeko Lege Organikoak ezarritako automatismoei esker[1], UPNk Nafarroako gobernuan agintzen jarraitu zuen.

Jose Luis Mendoza Bigarren Hezkuntzako irakaslea eta Euskara Kultur Elkargoa Fundazioaren presidentea da.

Hizkuntza politikari zegokionez, ematen zuen programa jarraikorra garatu behar zuela. Baina ez zen horrela izan: lehenbiziko ezustekoa izan zen Hizkuntza Politikako Zuzendaritza Nagusia (HZPN) Lehendakaritza eta Barne Departamentuan egotetik Hezkuntza eta Kultura Departamentura pasatu zela. Aldaketa esanguratsua zen: Lehendakaritza Departamentuak gobernu baten politika nagusiak eta zeharkakoak zuzentzen ditu, ezinbestekoa dena edozein hizkuntz normalizazio prozesuren plangintzarako. Aldiz, Hezkuntza Departamentuan kokatzeak agerian utzi zuen gaia hezkuntzara mugatzeko borondate politikoa.

HPZNn talde berbera mantendu zen, gobernutik bertatik jasan behar izan zituzten euskararen aurkako erasoak zirela eta, urtebete baino lehen dimisioa aurkeztu bazuen ere[2].

Euskararen Legea egitean erakutsi bezala, euskararen etsai historikoa den Pedro Pegenautek hartu zuen haren ardura, orduan zeukan Unibertsitateen Zuzendaritza Nagusiari erantsita.

Hizkuntza politikaren berregituraketa

2000 urteko ekaina eta iraila bitartean, Nafarroako Gobernua Hizkuntza Politikako taldearen dimisioaz baliatu zen zuzendaritza nagusi ezeroso hura deuseztatzeko. Prestakuntza Bulegoa Nafarroako Administrazio Publikorako Institutuaren menpe egotera pasatu zen, Itzulpen Atala Nafarroako Aldizkari Ofizialaren Zerbitzura (biok Lehendakaritza, Justizia eta Barne Departamentuaren menpe); aldiz, Programazio eta Ikerketa eta Normalizazio eta Sustapen Zerbitzuak Hizkuntzaren Programazio, Ikerketa eta Garapen Zerbitzuan bateratu ziren, Unibertsitateen eta Hizkuntza Politikaren Zuzendaritza Nagusiaren menpe egotera pasatuz.

Berregituraketak berak argi azaltzen ditu gobernuaren helburuak: konpromiso aktiboa adierazten duten *normalizazio* eta *sustapen* ideiak desagertu egin ziren eta euskarari dagokion hizkuntza politika alderdi kultural jakin batzuei loturiko ikusmoldera mugatu zen.

Oinarriaken proposamena

Trantsizioan egoera paradoxikoa izan genuen: boto abertzaleek berdin mantendu edo behera egin zuten bitartean (hauteskunde motaren arabera), euskal hizkuntzaren aldeko jarrerak eta hiztun kopurua areagotu egin ziren.

Beste alde batetik, Nafarroan gizarte praktikak nazionalismoa eta euskal kultura kriminalizatzeko UPN eta PPren estrategia politikoa hautsi zuen, ETA erakunde terroristaren eragin negatibo eta distortsiogilea zegoen arren.

Testuinguru horretan, gehienbat erakunde kultural, sozial, sindikal eta politiko abertzaleak biltzen dituen Oinarriak plataformak 2000ko martxoan Nafarroako Parlamentuan Euskararen Lege berri baten aldeko 48.000 sinadura baino gehiago aurkeztu zituen, euskal hizkuntzaren koofizialtasuna onartu eta haren aldeko beste neurri batzuk har zitezen.

Nahiz eta laguntza sozial handia izan, Oinarriaken proposamena ez zen oso errealista, Nafarroarako hizkuntza politika Euskal Autonomia Erkidegoarenaren nahiko antzekoa proposatu baitzuen eta indar politikoen korrelazioa ez zuelako kontuan hartu[3].

Oraingoz Parlamentuak ez du aintzat hartu ez eta inolako jarrera instituzionalik ezarri ere.

3 27/2000 Foru Dekretua eta haren ondorioak

Nafarroako Gobernuaren planak

Nazionalismoaren eta euskal kulturaren aurkako borroka zuzeneko testuinguruan, Nafarroako Gobernuak Administrazio Publikoetan euskararen erabilera arautzen duen Foru Dekretu bat eta hiru Gobernu Erabaki onetsi zituen 2000ko abenduan, azken hauek eremu euskaldun eta mistoan euskararen erabilerari buruz eta lan eskaintza publikoetako merezimendu baremoetan hizkuntzen ezagupena arautzeari buruz.

Helburua euskararen hedapena mugatzea da, eremu misto eta ez euskalduneko biztanleei hizkuntz eskubideak

kenduz eta eremu euskalduneko koofizialtasuna mugatuz. Aldi berean, euskara edozein lanpostu ofizialetarako eskakizun izatea ezabatzen da (ez baldin bada itzultzaile eta euskarazko irakasle lanpostuetarako, akabo bestela!), eta merezimendu lehiaketetan, oro har, ingelesak, frantsesak edo alemanierak baino gutxiago balio dezake[4].

Nafarroako Gobernuak, presidentearen aholkulari juridikoaren hitzetan, honela justifikatzen ditu neurri horiek:

> izaera puntualeko erreforma, [1994ko aurreko Dekretuaren ondorioz] aurreko legeek egindako ultra vires edo gehiegikeriak ongi zuzendu nahi dituena, eremu euskaldunetan izan ezik elebiduna ez den komunitatean euskararen aplikazio ezegokia edo hedagarria egin baita. (Manuel Pulido, «La curiosidad del jurista persa», *El País*, 2000-12-23)[5]

Errealitatean, aipatu Dekretua indarrean izan zen sei urteetan, 18.281 langile publikotik ez zen berrehunera iritsi euskararen eskakizunarekin lanpostua eskuratu zuen langile kopurua (irakasle eta itzultzaileez gain, logikoa den bezala)[6]. Aldi berean, hainbat foru arautan garaturiko Jarduera Planetan adierazi bezala, bideetako seinaleak, iragarkiak, agiriak, irudi korporatiboa eta elebidunak ziren gainerako adierazpen publikoak gaztelania hutsezkoekin ordezkatzen hasi ziren.

Handik egun gutxira, premiazko balioespena argitaratu nuen («UPN ataca de nuevo», *El País (País Vasco)*, 2000-12-14):

> Azkenik, indarreko legeak behin eta berriz betegabe aritu ondoren, Nafarroako Gobernuak erabaki du (...) lege arauak aldatzea! Izan ere, joan den astelehenean, abenduaren 11n, Foru Dekretu berri bat onetsi zuen Euskararen Erabilpena Arautzeko Nafarroako Administrazio Publikoetan. Hona hemen alderdi adierazgarrienak:
>
> • Ez du errespetatzen Espainiako Konstituzioa, euskara begirune berezi eta babesa eman beharreko ondare kulturaltzat hartzen duena (3.3. art.).
>
> Ez du Euskararen Foru Legea betetzen, hiritarrek euskara jakin eta erabiltzeko duten eskubidea eta haren be-

rreskuratze eta garapena babesten duena. Dekretu berriak eremu euskalduna eremu misto bihurtzen du, eta eremu mistoa eremu ez-euskaldun, eta horrek eskubide murrizketa dakar dudarik gabe.

• Aipatzen badu ere, ez du aintzat hartzen 1992ko Europako Karta, Eskualdeetako Hizkuntzei edo Hizkuntza Gutxituei buruzkoa ez eta 1996ko Hizkuntz Eskubideen Aldarrikapen Unibertsala ere.

• Ez du ezagutzen Espainiako Konstituzio Epaitegiaren sententzia, espreski adierazten duena hizkuntz eskakizuna ez dela «merezimendu eta gaitasunetik at dagoen *ad extra* eskakizuna, baizik eta konstituzio oinarri horiek betetzen direlako egiaztatzea». UPNk jarraitzen du pentsatzen euskararen eskakizuna hainbat lanpostutarako (gehienetan hiritarrekin harreman zuzena duten lanpostuak, esaterako irakaskuntzan, medikuntzan, bulegoetan...) diskriminazioa dela euskaldunak ez direnendako.

• Ez du udalen autonomia errespetatzen, hiritarrekin harremana izateko arau nagusi borondatezko elebitasuna hautatu duten eta euskal hizkuntza sustatzeko politika aktiboak garatzen dituzten eta izatezko koofizialtasuna hautatu duten Iruña, Berriozar, Burlata, Atarrabia, Antsoain eta Barañaingo udaletako Udal Aginduen aurka egiten baitu.

• Administrazio zirkuitu elebidunak desagertu egin dira. Administrazioarekin harremana euskaraz izateko eskubidea gaztelaniazko itzulpena aurkezteko betebeharrarekin edo bestela zirkuitu horretan itzulpen ofizialak sartu beharrak dakartzan burokrazia atzerapenak jasan beharrarekin zigortzen den oztopo lasterketa bihurtu da.

• Funtzio Publikoaren Estatutuan bilduriko hainbat eskubide murriztu ditu, adibidez, sustapena edo euskara eskakizuna duten lanpostuak hartzen dituzten pertsonei lanpostuen lekualdaketa eskatzeko aukera.

Azken finean, Dekretu hori ez da soilik gutxiengo euskaldunaren aurka egindakoa, Nafarroako hiritar guztien eskubideen aurkakoa baizik. UPNk berriz ere onura politikoak ateratzeko erabili du euskara, euskal hizkuntzaren garapen sozial askearen sustapenari dagokionez, gizartean den adostasun zabala hausten saiatuz.

Dekretu hau politikariek eta komunikabideek euskara eta euskal kultura etengabe zalantzan jartzeko duten joe-

rak hartu duen lege forma da. Pertsonak epaitzen dira eta ez beren iritziak, oinarririk gabeko gezurrak berri gisa ematen dituzte, aurreiritzi hutsak epai *zientifiko* gisa aurkezten dituzte eta normalean euskalgintzarekin loturik dagoen guztiaren alderdi negatiboenak eta distortsiogileak soilik aurkezten dituzte.

Status quo-a gordetzearen aitzakian, euskal kultur adierazpenen egiazko jazarpen eta kriminalizazioa gertatzen da, euskal kulturaren hainbat adierazpen Nafarroatik kanpoko edo gertaera arrotz gisa aurkeztuz.

Gaur gure artean dugun gizartea zatitzeko begi-bistako arriskua ikusita, uste dut proiektu bateratzaile eta kulturanitzekoaren aldeko apustua egin behar dugula, ezberdinekiko harremana beldurrik gabe eta gizartean elkarbizitzarako aberasgarritzat hartuko duena. Nafarroako politikari baten hitzetan, uste dut beharrezkoa dela ondokoaren aldeko apustua: *«(...) elkarrenganako errespetuan eta aniztasunaren kontzepzio positiboan eta eskubide —nazional zein nazioarteko— oinarrietan eusten diren gizarte ereduak eratu behar dira, aurrerapenean, bakean eta askatasunean bizi ahalko den gizartearen eraikuntzara hurbil gaitzaten».*

Nafarroako Gobernuaren euskararen aurkako *gurutzadan* bat egin zuen Iruñeko alkate andreak, UPNkoa hura ere. Euskal hizkuntzaren despolitizazioaren aldeko hitzak eta Barandiaran familiaren ahaide izateagatik duen harrotasuna adierazi bazuen ere, ekintzek haren egiazko asmoak agertu zituzten: Udal Ordenantza aintzat hartu gabe, bideetako errotulazio elebiduna eta eraikin publikoetakoa ezabatu zuen lehenbailehen euskara udal burokraziatik, aparkalekuetako ordainagirietatik (hori bai, frantsesez zein ingelesez eska daitezke) eta idazkuntza lehiaketetatik ezabatzeraino.

Ondorioz, gizarte elkarbizitzari ezertan laguntzen ez zion tentsio egoera gertatu zen, eta Nafarroako gizarte, kultura eta politikako arlo guztiek, ez soilik abertzaleek (jakina, UPN salbu), eta 2001eko otsailaren 3an Dublinen bildu zen Hizkuntza Gutxituen Europako Bulegoaren Biltzar Nagusiak, salatu zuten[7]. Nafarroako Justizia Epaitegi Gorenaren aurrean administrazioarekiko hainbat auzi errekurtso ere aurkeztu ziren.

Nafarroako eskuin muturreko betiko *mamu* batzuk eszena publikora itzuli ziren, Gobernuko presidentearen ahotik IU eta CDNkoei *ezkutuko abertzale* deitu zaie, eta gobernuaren neurrien aurka 2001eko otsailaren 24an jai eta bake giroan euskararen alde egin zen manifestazioari —hogei mila hiritar baino gehiago bildu zituen— *etazalea* kalifikatiboa jartzeko zalantzarik ez zuten izan.

Gizartearen erreakzioa

Une horretara arte, gobernuak euskararen aurka egindako erasoen erantzunak hedapen handi eta iraupen txikikoak izaten ziren: manifestazioak, pintadak, komunikatuak, e.a.

Horrez gain, bide judizialera ere jo zen estreinakoz: 372/2000 Foru Dekretuari hamaika errekurtso jarri zizkioten eta, 2001eko urtarriletik aurrera, Nafarroako Gobernuaren nahiz Iruñeko Udalaren hizkuntz eskubideei buruzko berrogeita hamar xedapen baino gehiago errekurritu ziren epaitegietan. Errekurtso gehienak onartu egin zituzten bai Nafarroako Administrazio Epaitegiak (NAE) bai Nafarroako Justizia Epaitegi Gorenak (NJEG)[8] ere.

Hizkuntza politikaren kontzepzio berri bat

Euskara gaietan mekanismo legal erabat murriztaileak hartu ondoren, Nafarroako Gobernuak euskara bizi publikotik desagerraraztera bideraturiko hainbat jarduerari ekin zion: irudi korporatiboa, bide eta eraikinetako errotulazioak, lan eskaintza publikoak, argitalpenak, e.a.

Unibertsitateen eta Hizkuntza Politikarako Zuzendaritza Nagusia (UHPZN), biltzen zituen bi zuzendaritzetako aurrekontuak hartu zituenez, egoera honetaz baliatu zen lehenbizikoaren (Unibertsitate) proiektuak bigarrenaren (Hizkuntza Politika) aurrekontu lerroen kontura burutzeko. Horrela, euskarari buruzko «Galdeketa soziolinguistikoak» egiteko aurrekontuaren 12 milioi pezeta, «Europako Batasunean gehien erabiltzen diren hizkuntzei buruzko (Ingelesa, frantsesa eta alemaniera) galdeketa soziolin-

guistikoa Nafarroako Foru Komunitatean»[9] egiteko erabili ziren; baita (ordura arte euskarari buruzko) «ikerketarako laguntzak» egiteko 7 milioi pezeta ere «unibertsitateko ikerketa linguistikoak» egitera bideratu ziren[10].

Hauek Nafarroan «hizkuntza politikari» eman nahi zitzaion bide berriaren adibide bi baizik ez dira. Aurreko HPZNren hondarreko eskumenak biltzen zituen Programazio, Ikerketa eta Hizkuntz Garapenerako Zerbitzuan, haren arduradunak, zuzendari nagusiak eta Hezkuntza eta Kultura kontseilariak egiten zuten interpretazio *sui generis* zela eta, bi eginkizun ezberdin bereizi ziren: euskarari buruzko jarduera zehatz batzuetara bideraturikoa eta bestalde hizkuntza politika orokorrera bideraturikoa. Zerbitzu zuzendariak 2001eko uztailaren 6an egindako txosten baten arabera (zuzendari nagusiak ontzat emana):

> beraz, hizkuntz aniztasuna garapen pertsonal eta profesionalerako elementu gakotzat hartzen duen hizkuntza politika dugu, Europako hiritarrak garen aldetik ditugun eskubide guztiak erabil ahal ditzagun, aniztasuna aberastasun iturri gisa eta balio kultural eta sozialtzat hartuko duen hizkuntza politika eta Nafarroako eta bertako biztanleen errealitate soziolinguistikoa errespetatzen duena [sic].[11]

Hezkuntza eta Kultura kontseilariak hizkuntza politikaren eginkizunak ezartzen zituen interpretazio hori ontzat eman zuen 291/2001 Foru Aginduaren bidez, hizkuntz funtzioak, espreski eta esklusiboki euskarari buruzkoak ez direnean, bai euskarari bai Europako Batasuneko hizkuntza ofizialei buruzkoak direla ulertu behar dela aitortu zuelako.

Planteamendu berrien ikuspegi landuago (eta deliranteagoa) zuzendari nagusiak berak eman zuen 2001eko azaroan Konpostelako Santiagon Hizkuntza Gutxituen Nazioarteko VIII. Biltzarrean (ikus: Pedro Pegenaute Garde, «Política lingüística y educativa en Navarra», in *Actas da VIII Conferencia Internacional de Linguas Minoritarias*, Galiziako Xunta, 2002, 277-283). Han,

> Nafarroako Gobernua bera, bertako hiritarrendako hoberena bilatzen duena, euskararen alde diren laguntza ho-

> riekin guztiekin batera, gero eta sendoago ari dela nafarrek Europako Batasuneko hizkuntza ofizialak ikas, erabil eta gara ditzaten,

esan ondoren eta

> [Nafarroako Hezkuntzan] gure ikasleei hizkuntzak, direnak direlakoak, betiere EBn erabilera ofizialekoak izanik, erabiltzeko beharrezko eskumenak eskaintzea da azken helburua,

eta euskararen, ingelesaren, frantsesaren eta alemanieraren erabilerari buruz konparazio datuak eskaini ondoren, «hizkuntza politika» kontzeptua honela definitu zuen:

> Nafarroako Gobernuak berak, Nafarroako gizarteak demokratikoki hautaturiko ordezkari den aldetik, gizarte horretako hizkuntzen egoera eta arazo multzoari irakaskuntza, garapen, erabilera eta balorazioaren gaineko erabakien bidez, eskaini behar dion arreta sistematiko, zorrotz, razional eta antolatua.

Eta horren froga gisa aurkeztu zuen 372/2000 Foru Dekretua, gaztelaniadun elebakarrak kaltetzen dituen ezberdintasun egoera zuzentzen duena, eta hezkuntza sisteman atzerriko hizkuntzaren irakaskuntza goiztiarra sartzen duena.

Nafarroako Gobernuaren Hizkuntza Politika mailako jarduerak

Administrazio publikoetan egindako euskararen aurkako jarduerez gain, hizkuntz normalizazioaren beste alor klasiko batzuetan egin diren nabarmenenak hauexek dira:

Irakaskuntza: Jesús Laguna Hezkuntza eta Kultura kontseilari berriaren lehenbiziko hitzak itxaropentsuak gertatu ziren: «ikastolak ez dira inongo arazoa niretzat, aukera bat besterik ez dira». Tamalez, haren jarduerak ez ditu bere hitzak bete:

- Ikastola «alegalen» legalizazio prozesua gelditu egin da. Diru laguntzak Parlamentuak ematen ditu zuzenean.
- Klaustro eta eskola kontseiluek aurkako iritzia izan arren, ikastetxe elebidunak bereizten jarraitu dute.

• Irakasleen hautazko euskalduntzea bertan behera utzi da.

• Ez da neurri bakarrez neurtzen: gaztelaniaz 2 edo 3 ikasleko gelak mantentzen diren artean, euskarazko gelak ireki edo erdibitzeko lege eskakizuna (20 ikasle) mantentzen da.

• UHPZNk, Nafarroako Gobernuak 1990etik euskararen alde egiten zituen (UPNren lehenbiziko gobernuak ere egin zituen) aurrematrikulazio kanpainak bertan behera utzi zituen.

• Euskarari eskainitako gastua murriztu egin da, eta ikusi dugun bezala, funts horiek beste helburu batzuetarako erabili dira.

Komunikabideak:

• Euskalerria Irratiari emititzeko baimena ukatu egin zaio, Iruña eta Iruñerrian euskaraz emititzen duen irrati bakarra izan arren.

• Ez da inolako neurririk hartu lizentzia-hartzaileek euskarazko emisio kuotak errespeta ditzaten.

• Pixkanaka urritu egin dira euskarazko komunikabideendako diru laguntzak. 2002 urtean diru laguntzarik gabe gelditu dira, Euskalerria Irratiaz gain, *Euskaldunon Egunkaria* (euskarazko egunkari bakarra) eta *Nabarra* (Nafarroa osoan banatzen den euskarazko aldizkari bakarra).

• Euskararen erabilera sinbolikoa egiten duten gaztelaniazko komunikabideei emandako diru laguntzak handitu dira. Gehien handitu duena *Diario de Navarra* da.

• Horrek guztiak inolako normalizazio irizpiderik gabe banatzen diren diru laguntzen erabilera politikoa erakusten du.

Euskararen inguruko hainbat «mamu»

Ezin dugu alde batera utzi UPN euskal nazionalismoari aurre egiteko sortu zela. Haren sorrerako hainbat mamu indarberrituz agertu dira azken urteotan.

Euskal Herria. Emeki-emeki kultur mailako lurralde definizio gisa ezartzen ari zela zirudienean, UPNk erakutsi zigun «tranpa-terminoa» dela:

> Nafarroako Gobernuak ez du onartuko (...) inongo helburu politikoa lortu nahi izatea, ez eta Euskalherriarena ere, zeina, beste garai batean askorentzat kontzeptu kultural eta linguistikoa izan bazen ere, 1979tik, Gernikako Euskal Estatutua onetsi zenetik, Euskal Autonomia Erkidegoaren izen politikoa izatera pasatu baitzen besterik gabe eta hori, begi-bistakoa denez, ez da Nafarroa. Euskarak, azken finean, ez luke loturarik izan behar helburu politikoekin. Baina eduki baditu. Horregatik, Nafarroako Foru Komunitateko Gobernuak, nafar gehienen izenean, errefusatu egiten du hainbat partidu politikok, fikziozko hizkuntz argudioak erabilita, gu Euskalherrian sartzeko egiten duen euskararen erabilera. (Pedro Pegenaute Garde, *loc. cit.*, 283. or.)

Ikuspegi horren biktima Eusko Ikaskuntza izan zen. 2001eko urtarrilean Nafarroako Gobernuak 12 milioi pezetako diru laguntza geldiarazi zuen eta hitzarmena hausteko mehatxu egin zuen. Arrazoia: Auñamendi entziklopediak, Eusko Ikaskuntzak haren Internet bidezko sarbide prozesuan ezarritakoak, UPNkoen gustukoak ez ziren Nafarroari buruzko hainbat sarrera ematen zituen. Jaime Ignacio del Burgok, Nafarroako Foru Diputazioko presidente zela, patronatutik atera zuen 1980an, eta aipatu entziklopediaz ari zela, hauxe esan zuen: «nolabaiteko aniztasun ideologiko eta zientifikotasun irizpideen azpian, euskal kulturari buruzko guztia bahitua dago nazionalisten eskuetan» (*Diario de Noticias*, 2001-01-14).

Alferrik izan zen gainerako partidu eta sindikatu guztiak Eusko Ikaskuntzaren alde agertzea: haren presidenteak barkamena eskatu behar izan zuen eta entziklopediaren *on-line* kontsulta kendu zen.

Oraintsu Euskaltzaindiaren txanda izan da. 2000 urteko martxoan Nafarroako Gobernuak, Eusko Jaurlaritzak eta hiru diputazioek bost urterako finantziazio akordioa berritu zuten. HPZNren azken ekintzetako bat izan zen, urte horretako ekainean dimititu baitzuen. Talde berria Euskal Autonomia Erkidegoarekin ziren harremanak hausten hasi zen, Euskal Herriari buruzko edozein aipu desagerrarazten, Nazioarteko Hizkuntzen Azoketan elkarrekin agertzea bertan behera utzi zuen, Galdeketa Soziolinguis-

tikoetan laguntza ukatu zuen, baita Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza Politikarako Kontseilariordetzarekin izan zitekeen edonolako harremanik ere. Nafarroako Gobernuak Nafarroako identitatea eta errealitate politiko eta kulturala errespetatuko zuten testuliburuen beharraz hitz egin zuen. 2001ean Udako Euskal Unibertsitateari diru laguntza kendu zioten. Euskaltzaindia baizik ez zen falta, Euskal Herri osoan jarduten duen izaera ofizialeko erakunde bakarra, alegia.

Zuzendari nagusiak argi utzi zuen (elkarrizketa *Diario de Navarra*-n, 2002-05-05):

> Nafarroako Gobernuak Euskaltzaindiarekin lankidetzan jarraitu nahi du, baina formula berriak ezarri nahi ditugu, iraganeko egoeren ondorio diren bitarteko oztopo administratiborik gabe. Hitzarmen zehatz eta aldebikoa nahi dugu, zeinean Euskaltzaindiak bere jarduera guztietan Foru Komunitateko errealitate politiko, instituzional eta administratiboa errespetatzeko konpromisoa berretsiko baitu. Nafarroako Gobernuak ematen dizkioten proiektuak finantzatuko ditu. Izan ere, horrela, Nafarroan politizaziorik gabeko eta interpretazio okerrik gabeko harremanak ezarriko dira euskararen alde (...)
>
> Hiru euskal diputazioek eta Nafarroakoak sortutako Euskaltzaindiak, gertaera historikoez baliatuz, aurrerapausoa eman zuen, eta Eusko Jaurlaritza ezarri zuen bere jardueren buru, Foru Gobernua «eliz mutil», finantziatzaile huts jarriz. Ba kitto. Kontsulta erakundea da (...) 1918ko hitzarmen-markoa mantenezina da. Ez da diru laguntza finkorik izango. Foru Gobernuak berak enkargatzen dituen jarduerak ordainduko ditu. Eta enkargurik ez baldin badago, ez da dirurik izango. Gure diru ekarpenak zertan inbertitzen diren jakin nahi dugu (...)

2002ko ekainean Nafarroako Gobernuak hautsitzat eman zuen Hitzarmena (Euskaltzaindiak aurreko urteko diru laguntza galdu zuen), eta azaroan sinatuko zen aldebiko hitzarmen berria egiteko asmoa adierazi zuen. Bertan, Nafarroako Gobernuak lan eta proiektuen gainean duen kontrola onartzen da. Zuzendari nagusiak jakinarazi zuen ez zela «Euskal Herria» izenean aurkeztutako bat bera ere onartuko.

Euskara batua: Euskal Herria proiektu nazionalistaren lurraldea izendatzeko «tranpa-izena» baldin bada, *euskara batua* horren eraikuntzan oinarrizko instrumentuetako bat da. Hura euskalkien gainean «inposaturiko» hizkuntza «artifiziala» litzateke, euskal estatu «artifizial» hori eratzeko aurreko urratsa:

> Batua euskalherritar nazioa eratzeko oinarrizko ardatza da. (Jaime Ignacio del Burgo, *El ocaso de los falsarios*, 2000, 84. or.)

> Historiak erakusten du hizkuntza gutxituak beti ari direla beren burua defenditzen, batzuetan ez hainbeste gehiengoen hizkuntzen eraginagatik baizik eta beren hiztunen utzikeriagatik. Eta arazo hori areagotu egiten da arrazan oinarritu ezinik, hizkuntzan oinarrituriko nazio berri bat eratzeko asmoz hizkuntza gutxitu hori politizatzen denean eta mende luzeetatik existitzen den nazioa suntsitzeko erabiltzen bada (...)
>
> Akats larria egin da euskal hizkuntza batzean, gure arbasoek hitz egin ez zuten hizkuntza artifiziala sortu baita. (Fco. Javier Octavio de Toledo, «La lengua compañera del imperio y Euzkadi», *Diario de Navarra*, 1999-03-09)

Ikastolak: Ikastola (oso gutxitan aipatzen da irakaskuntza publikoko D eredua) euskal ideologia nazionalista eta doktrinamendu politikoa jorratu eta jasotzeko leku berebizikoa da:

> Gaur egungo euskal nazionalismoaren doktrinamenduak hainbat ezaugarri agertzen ditu. Ez dago espiritu nazionalaren eraketa izeneko irakasgairik, baina postulatu nazionalistak —nazio bat gara, euskara da gure identitate nazionalaren oinarria, gure herria bi Estatu zapaltzaileren artean banaturik dago, autodeterminazioa eskubidea da, Espainiak ez digu inoiz ezer onik eman, gaztelania inposaturiko hizkuntza da, etsai indartsuen aurka bizi izan gara beti— diziplina guztietan agertzen dira. (Jaime Ignacio del Burgo, *loc. cit.*, 109. or.)

Lan honetan ezinbesteko laguntzaileak dira

> irakasleetako asko (...) Gipuzkoan edo Bizkaian erreklutatuak (...) Haietariko asko abertzaletasun erradikaleko mili-

> tanteak dira eta hezkuntza arloan ustezko Euskal Nazioaren Askapenerako Mugimenduaren puntako taldea da. Ez da harritzekoa ikastetxe askotan irakasleak izatea ikasleak erresistentzian parte hartzera bultzatzen dituztenak: greba politikoak, «preso politikoen» aldeko kontzentrazioak, ibilaldiak, kanpaldiak (...) Edozein helburu —euskarara itzulitako leloa baldin badu— ona da. Hurrengo urratsa «kale borroka» izango da, hala ere gutxi batzuk (...) iritsiko dira ETAn sartzera, Euskal Herriaren askatasunaren aldeko borrokalarien abangoardiak militatzeko erakundea. Horixe da jorratzen dena, nahi eta nahi ez, ikastola askotan. (Jaime Ignacio del Burgo, *loc. cit.*, 92. or.)

Eskola liburuak: Euskal nazionalismoak lan politiko eta ideologikoa burutzeko garrantzi handiko tresna du: eskola liburuak:

> Esaten ari naizen bezala (...) urte asko dira ikastola batzuetan Espainia gorrotatzen irakasten zutena. (...)
> Oinarrizko ikasketan Euskal Herriko geografia eta historia ezartzeak berak hezkuntza norabide politiko jakin batean bideraturik dagoela adierazten du. (Jaime Ignacio del Burgo, *Diario de Navarra*, 2000-06-30)

Gai horri dagokionez, Nafarroako Gobernuak neurriak hartu zituen eta 2001eko ekainean 70 mila euro baino gehiagoko diru laguntzak ezarri zituen gaztelaniazko eskola liburuak euskarara itzultzeko; era berean, hurrengo ikasturterako eskola liburuetarako kontrola ezarri zuen legeen bidez.

Ikurriña: Nafarroatik uxatu beharreko euskal nazionalismoaren ikurra, azken urteotan ikurriña eraso askoren helburua izan da.

2002ko abuztuan Nafarroako Gobernuko presidenteak ikurrei buruzko lege berri bat iragarri zuen, ikurriña jartzen zuten herri erakundeak ekonomikoki zigortuko zituena. Gainerako talde parlamentarioen aurkako jarrera ikusita, badirudi ekimenak ez duela aurrera egingo[12]. Honez gain, Nafarroako Parlamentuaren Zerbitzu Juridikoak inkonstituzionaltzat jo du gobernuaren lege-proiektua (*Euskaldunon Egunkaria*, 2003-02-18).

372/2000 Foru Dekretuari buruzko Nafarroako Justizia Epaitegi Gorenaren Epaia

Ez-ohiko abiadaz (18 hilabete) Nafarroako Justizia Epaitegi Gorenak (NJEG) 2002ko ekainaren 26an epai baten bitartez 372/2000 Foru Dekretua erabat baliogabetu zuen. NJEGren Auzietarako Gelako sei epaileek, aho batez, erabakia hartu zuten Nafarroako Euskararen Kontseiluaren eta Nafarroako Gobernuaren Funtzio Publikoaren Zuzendaritza Nagusiaren txostenak nahitaezkoak direla arautegi berria abiarazteko adieraziz.

Nafarroako Gobernuaren erreakzioa

Gobernuak berehala aurkeztu zuen kasazio errekurtsoa Espainiako Epaitegi Gorenean[13] eta Nafarroako Euskararen Kontseilua (NEK) berrantolatu zuen edukian aurrekoaren berdin-berdina zen Dekretu berriaren aldeko txostena lortzeko xedez[14].

NEK hogei kidez osatzen da: Gobernuko lau goi kargu, Euskaltzaindiko presidentea, erakundeetako zortzi kide eta *«euskara eta euskal kulturaren eremuan ospe handiko pertsonen artean izendaturiko»* zazpi (2.1.g artikulua). Hura kontrolatu nahian, Gobernuak konfiantzazko hiru funtzionario izendatu zituen (haietariko batek aitortu zuen ez zekiela zergatik izan zen izendatua), euskararen aurka idazki bortitza argitaratu duen idazle bat eta unibertsitateko hiru irakasle, haietatik batek bakarrik dakielarik euskaraz. Gainera, NEK berriak egindako lehenbiziko bileran arautegi bat onetsi zuen: haren bidez presidenteak edozein eztabaida geldiarazteko ahalmena du eta gainera soilik hiru laguneko quoruma ahalbidetzen du.

Aholkuak eman behar dituen edozein Kontseiluren oinarrizko eginkizuna iritziak alderatu eta ondoren gobernuan aurkeztuko diren proposamenak hitzartzea da. Legearen arabera, NEK-k ondoko eginkizunak ditu (4. artikulua):

> A) Hizkuntza politikari buruzko plan nagusiak eta arau proiektuak jakinaraztea onetsiak izan baino lehen. B) Gobernuak planifikazioari eta hizkuntz normalizazioari

> buruz mahairatzen dituen gaien gaineko iritzia ematea. C) Gobernuari proposamenak egitea euskararen erabilera eta sustapenari buruz. D) Indarreko xedapenek espreski esleitzen dioten beste edozein eginkizun.

Gobernuaren asmoa erabat instrumentala zela ematen du: beren Hizkuntza Politikaren[15] oinarri legala baliogabetzean harturiko kolpe gogorrari aurre egiteko, Dekretuaren aldeko txostena lortzea. Izendapen berriekin, Gobernuak zuzenean kontrolatzen zituen hamaika izendapen.

Administrazioko Sindikatuen Mahaiak eta udal eta kultur entitate askok uko egin zioten Foru Dekretu «berriari»[16].

Nafarroako eliteen portaera[17]

Edozein jarduera sozial edota politiko aztertzean oso interesgarria izaten da beren gaitasun pertsonalengatik edo gizartean duten garrantziagatik iritzi publikoa sorrarazten duten pertsonen portaera aztertzea. Haien diskurtsoak, komunikabideek hedatua izaten denak, modu erabakigarrian eragiten du bai hiritarrek bizi duten errealitatea antzemateko eta sortzeko moduan, baita eraldaketa sozialaren prozesuetan ere.

UPNko buruzagiek euskararekiko adierazten zuten maitasun erretorikoa, beren praktikarekin lotsagabeki bat ez etortzeaz gain, nolabaiteko prebentzioa zen, euskal hizkuntza eta kulturaren aurkako eraso zuzen batek beren egiazko sentimenduak eta usteak erakusten ahal zituelako.

Gobernuaren politikaz gain, deigarri suertatzen da gobernuaren politika antieuskaldunari babes ideologikoa emateko lanean hiru iritzi-ildoren bateratzea:

1. *Diario de Navarra*-Jaime Ignacio del Burgo[18]. Nafarroako eskuin tradizionalaren diskurtso historikoa errepikatzen du. Diskurtso horrek, XX. mendearen lehen herenean doktrina ezkertiar edota ez konfesionalei aurre egiteko balio ideologiko handikoa izan arren, balio funtzional hori geroago galdu egin zuen elementu erretoriko hutsean gelditUz.

2. Are deigarriagoa da Nafarroako Gobernua bera ateratzea komunikabideetara hizkuntza politika gaian duen jarrera defenditu/justifikatzera (ordura arte aski zuen legea ez betetzea inolako justifikaziorik eman gabe). Ikusi dugun bezala, gobernua bera, Pulido jaunaren eta Unibertsitateen eta Hizkuntza Politikarako Zuzendari Nagusiaren bidez, euskararen gaian garatzen duen politika justifikatzen hasi zen[19].

3. Euskararen aurkako diskurtsoan sartu den azken ildoa, eta berritzaileena, unibertsitateari loturiko pertsonek eta UGTko eta Nafarroako Partidu Sozialista PSN-PSOEko alde eskuindarreneko pertsonek osaturikoa da. Ustelkeria kasuengatik (Urralburu, Roldán, Otano...) suntsituriko PSNren testuinguruan, hasiera batean gestora eskuinzale[20] batek zuzendurik, partidu proiektu definiturik gabe eta lider argirik gabe, zenbait militante eta sinpatizante sozialista iritzi publikoan agertu ziren, Nafarroako eskuinaren argudio zaharkituak ideologia liberal eta progresista kutsua duten beste argudio modernoekin nahasturik[21] azalduz.

Haien artean adierazgarriena Aurelio Arteta da, Euskal Herriko Unibertsitatean Filosofia Moral eta Politikoan katedraduna; hura iritzi publikoan agertzen hasi zen 1997an diskurtso berritzailea ekarriz. Hona hemen azken adierazpenetako[22] oinarrizko puntuak:

• Hizkuntz normalizazioaren kontzeptua eta lana euskara ama hizkuntza duten nafarrei bideratu behar da, gainerako herritarrak alde batera utzita, *euskaldunberriak* barne, nahiak ez direlako *per se* eskubide bihurtzen.

• Soilik egiazko hiztunei dagokie beren hizkuntzarako eskubidea. Hizkuntza politika justua hiritarren egiazko hizkuntzaren arauak erregulatzen dituena da eta ez irudimeneko edo gogoko beste hizkuntza batenak.

• Hizkuntza eskubidea ez da eskubide naturala ez eta balizko hiztun zehaztugabe baten eskubidea ere, gaur egungo hiztun zehatzena baizik.

• Bigarren mailako irizpide gisa, eta irudimen edo sentimendu mailan duen balioa dela eta, *babes printzipioa* onar zitekeen euskararen ondarea gorde eta sentimendu horien aurka ez egiteko xedez.

• Euskararen koofizialtasuna Nafarroan zentzugabea izateaz gain injustizia handia, fikzio hutsa eta legearen aurkakoa izango litzateke. Gainera, gure hiritarrak kaltetuko lituzke pribilegio bat eskubide gisa emateagatik eta faltsukeria egia bezala onartzeagatik.

• *Eskubide berriek* funts publikoetatik atera beharreko gastu berriak sorraraziko lituzkete, funts horiek ezbairik gabeko egiazko eskubideak eta guztion beharrak betetzera bideratu beharko liratekeen bitartean (lana, etxebizitza, e.a.).

• Tentsio handia sortuko litzateke gizartean: politika horren porrota ez litzaioke errealitate gordinarekin talka egitean harturiko kolpeari egotziko, une horretan boterean dagoen gobernuaren borondate txarrari baizik.

• Helburu (euskal) nazionalista eta haren zatiketa plana lagunduko lirateke.

• Gaur egun arte hizkuntza politikak bateratu, babestu eta diruz lagundu du euskara, hura sustatzeko hezkuntza politika garatu eta lanpostuak eta abantailak ematen dizkion lan politika garatu du.

Etorkizun hurbileko jarduerarako urratsak

UPNren euskararen aurkako jarrerak bere fruituak eman ditu. Gainera, alde izan ditu PPren frentismoa, PSN-PSOEren politika alderraia, euskal nazionalismoaren maximalismoa eta *euskaltzaletasunaren* kriminalizazio politiko eta soziala, ETAren terrorismoaren ezaugarrietako bat bezala aurkezten dutelako. Gizarte tentsioko edozein egoera ondo datorkio beren estrategia frentistari (baita ETArena eta bere proiektu totalitarioarena ere).

Ematen du UPNren asmoa euskara normalizatzeko borondatearen garapena geldiaraztea dela, batez ere hiru oinarrizko funtziotan (administratiboa, irakaskuntza eta sinbolikoa), horietan, hain zuzen, Gobernuak nahi ez bazuen ere, normalizazio xumea egiten ari baitzen. UPNren estrategia hori[23] une honetan bat dator PPk Euskal Autonomia Erkidegorako diseinatu duenarekin[24]: euskal nazionalismoaren eta espainiar nazionalismoaren arteko fren-

tismoa Lizarrako Itunaren ondoren, Estatuaren botere guztiez eta eskura edota beren zerbitzura dituzten komunikabideez baliatuz[25].

Enfrentamendu eta *gerra zikin*[26] egoera honetan, euskara (eta euskal kultura orokorrean) helburu bihurtu da: alde batetik, euskal nazioaren eraikuntzan duen sinbolo-identitate balioagatik; bestetik, *euskal terrorismoaren* beste aldagai bat bezala susmagarritzat jartzeak kulturalki euskaldun sentitzen diren baina nazionalista ez diren pertsona guztiak urruntzeko balio du.

Berez ez legoke inolako arazo teknikorik Nafarroan euskara koofizial egin ahal izateko[27]. Epaitegi Konstituzionalaren 82/1986 Sententziak honakoa ezarri zuen (2. oinarri juridikoa):

> (...) hizkuntza bat, fenomeno sozial gisa duen errealitatea eta pisua alde batera utzita, ofiziala da botere publikoek berorietan, beren artean eta subjektu pribatuekin dituzten harremanetan komunikatzeko tresna arrunt gisa erabateko balioa eta ondorio juridikoak onartzen dizkiotenean (...).

Alderaketa eginez, nolabaiteko erreferentea aurkitu ahal dugu Valentziako Autonomia Erkidegoan, bi lurralde-espazioak linguistikoki oso definituak baitaude[28]. Hala ere, Valentziar Hizkuntza Erabili eta Irakasteko Legeak valentziar hizkuntza administrazio publikoen bertako hizkuntza ofiziala dela ezartzen du.

Edonola ere, ez du ematen Nafarroan partidu nagusietako bakar batek ere euskara koofiziala izatea nahi duenik. Gaur egungo baldintzetan kaltegarria ere izan zitekeen, sorraraz lezakeen tentsio politiko eta sozialagatik (erreala edota eragindakoa).

Erantzun inteligentea gauzatzeko, inolako ezarpenik gabe, adostasun sozial eta politiko handia berreskuratu beharko litzateke, herritarren borondatea errespetatu eta erakunde publikoak nafar guztien eskura jarrita. Horri dagokionez, ezinbestekoa dirudi PSN-PSOEk buruzagitza hartzea duela hogei baino urte gehiagoko gehiengoaren adostasuna gauzatu ahal izateko: Trantsizioaren hasieran, ez-nazionalisten artean ere, gizartean hedaturik zen nafar

guztion identitate ezaugarriak ziren euskara eta euskal kulturari nolabaiteko «kalte-ordaina» zor zitzaiela frankismoan pairaturiko jazarpenagatik. Bai UPNren bai euskal nazionalismoaren jarrera gogorrek urteetan atzeratu dute euskararen normalizazioa, eta Nafarroako Foru Komunitatea gizarte zatiketarako zorian paratu dute.

Euskal nazionalismoak alde batera utzi behar du indarkeria eta totalitarismo kutsua duen bi komunitate finkoen (euskaldunak/espainiarrak) tesia; euskara eraikuntza nazionalaren funtsezko oinarri bihurtzen duen neurrian, hizkuntz normalizazio eta gizarte planteamenduetatik urruntzen du gizartearen gehiengoa. Testuinguru horretan, gero eta ugariagoak dira identitate planteamendu *euskaltzaleetatik* urruntzen diren pertsonak; euskal nazionalismoaren izenean oinarrizko giza eskubideak errespetatzen ez diren artean, gero eta gehiago dira hizkuntz eskubide jakin batzuk haustearen alde agertuko liratekenak gizartean bakea izatearen truke[29].

Euskara eta euskal eraikuntza nazionala urte gehiegitan lotu izan dira. Nafarroan, *euskaltzaletasunaren* muga politikoak gaur egun nahiko finko agertzen diren arren, euskara eta euskal kultura pixkanaka hedatzen ari dira gizartean. Euskara hilko ez bada, borroka politikotik bereizi beharra dago. Euskal nazionalistendako hori oinarrizko identitate ikurrari (euskara) uko egitea litzateke, eta ezaugarri kultural eta sozial komuna izatera pasatuko litzateke (eta hori bera ere arrakasta litzateke), eta gainerako partiduendako maitasun eta errespetu aldarrikapen erretorikoetatik haratago joateko aukera izango litzateke.

Beste alde batetik, euskararen normalizazioaren aldeko borroka orain arte oso gutxi azterturiko bi eremutan sartu da: judiziala eta europarra. Alde batetik, nafarren hizkuntz eskubideak defenditzeko *Artekaria* zerbitzua bezalako ekimenak, Nafarroako Gobernuaren edo Iruñeko udalaren arau eta jardueren aurka jarritako errekurtso mordoa, defentsarako tresna berriak dira (eremu judiziala Estatu etsaiaren *aparatu* bezala ikustetik, *joko arau* demokratikoak dituen eremu bezala ikustera pasatzea). Beste aldetik, izaera sozialeko erakundeek europar entitate eta fo-

roetan (Europako Hizkuntza Gutxituen Bulegoa, Europako Kontseilua, Europako Parlamentua, Unesco, e.a.) parte hartzeak Foru Komunitatearen mugetatik at Nafarroan euskararen errealitatea erakustea ahalbidetzen digu.

Nafarroan euskararen normalizazioaren aurkako diskurtsoek arrakasta politiko eta sozial handia izan dute, gizarte zatiketa arriskua handitu duten aldi berean. Gaur egun euskararen aldeko tesiak ia oihartzunik gabekoak dira beren eremuetatik kanpo. Isiltasun hesi hori hautsi beharra dago.

Era berean, euskararen normalizazioaren aldeko diskurtsoari buruzko hausnarketa premiazkoa da. Azalpen honetan zehar jarraibide batzuk eman ditudalakoan nago.

Ondorioa

Elebitasun ofizial eta sozial, mailakatu eta boluntarioaren aldeko apustua Nafarroako indar politikoen oinarrizko konpromisoa izan beharko litzateke. Zentzu honetan, Nafarroako Parlamentuak gaur egungo osaera duen artean, *euskaltzaletasunak* bira estrategikoa egin beharko luke: euskararen koofizialtasunaren apustuan tematzea politikoki antzua eta sozialki frustragarria baita. Ematen du estrategia global batek zentzu handiago duela, PSOE-EA Akordioa berreskuratu eta euskarari buruz Udal Aginduak sortzea (edo direnak abian jartzea)[30], gizarte eta kultura mailan *militantzia euskaltzale* maila handiarekin, ofizialtasun maila nahikoa ekarriko eta herritarren borondate askea gehiago errespetatzea posible egingo zuena.❡

---

1. Gaur egungo Legegintzaldian LORAFNA eraberritua izan da: orain ez du aginduko boto gehien eskuratzen dituen partiduak, laguntza parlamentario gehien dituenak baizik.
2. *Deskalifikazio garratzak* (UPNk eta PSNk beren lanari buruz emandako iritzi eta txostenengatik) eta *maniobra politikoak* besterik ez zegoen giroan lanean jarraitzea ezinezkoa zitzaiela adierazi zuten

dimititu zutenek. Gainera, Gobernuak garatzen zuen politikaren barnean zuzendaritza nagusiaren euskara sustatzeko helburua zentzugabea zela uste zuten, Gobernuak ez baitzituen beren iritziak kontuan hartzen (ikus *Diario de Noticias*, 2001-01-14).

3. *Boluntarismo birtual* saio berri batean, 175 udal eta kontseilutako 625 karguk 2001eko ekainean berriz eskatu zuten euskararen ofizialtasuna Nafarroa osorako. Noizean behin koofizialtasunaren aldeko ekimen berriak sortzen dira, nire ustez frustrazioa eta desmobilizazio soziala besterik ekartzen ez dituztenak.
4. 2001eko lan eskaintza publikoko hainbat deialditan hizkuntzei buruzko baremoak agertzen dira: 2 puntu ingeles, frantses edo alemanierak eta 2,2 puntu euskarak, baina azken hau soilik zonalde euskalduneko lanpostuetarako.
5. Badirudi presidentearen aholkulari jaunak ez dituela ezagutzen Nafarroako Gobernuaren datuak, Iruñean eta Iruñerrian eremu euskalduna deitutakoan baino euskaldun gehiago dagoela, alegia.
6. Ikus *Diario de Noticias*, 2000-05-07. CCOO, LAB eta ELA sindikatuen salaketaren arabera, Nafarroako Gobernuaren langileen plantillan euskara eskakizuna duten lanpostu kopurua 248tik 153 izatera pasatu da, Hezkuntza eta Kultura Departamentuan bilduak: ikasketa zentroetan irakasleak ez diren 27, Departamentuko bertako langileak eta Unibertsitateen eta Hizkuntza Politikarako Zuzendaritza Nagusiko langileak, eta Euskara Zerbitzukoak; horiei Lehendakaritza, Justizia eta Barne Departamentukoa den Nafarroako Aldizkari Ofizialeko itzultzaileak gehitu behar zaizkie (ikus *Diario de Noticias*, 2001-07-03).
7. Hizkuntza Gutxituen Europako Bulegoaren presidenteak geroago adierazi zuen Nafarroako Gobernuaren hizkuntza politika ez zela egokia eta gai horren inguruan hartzen dituen erabakiak berraztertu beharko lituzkeela (ikus *Euskaldunon Egunkaria*, 2001-06-01, 15. or.); aldi berean, aniztasunaren aurkakoa eta gatazka frentistaren aldekoa zelako salatu zuen (ikus *Deia*, 2000-06-01, 17. or.).
8. 372/2000 Foru Dekretuaren aurkako arrazoien laburpen bat jasotzeko, ikus: Iñaki Agirreazkuenaga Zigorraga, «Nafarroako Administrazio Publikoetan Euskararen Erabilera Arautzen duen abenduaren 11ko 372/2000 Foru Dekretuaren legaltasunari buruzko Irizpidea», *Eleria* 8, 65-91.
9. Hartan, galdetegiaren bidez euskara eta Europako gainerako hizkuntza komunitario (ofizialak) kontrajarri nahi ziren, *de facto* bateraezinak balira bezala aurkezturik.
10. Espediente horren kronika xehetua jasotzeko, ikus nire artikulua: «La política lingüística de Pegenaute: una chapuza y algo más» (*Gara*, 2001-11-11).
11. Interpretazio hori aldez aurretik baztertu zuen UHPZNren beraren abokatuak, martxoaren 8ko txosten batean, honela zioen: «Zerbitzuari dagozkion eginkizun guztiak (...) Euskararen Foru

Legearekin interpretatuak eta hari lotu beharko zaizkio, eta hizkuntza horri dagokionez, hark definituriko helburuei, eta ezin izango da interpretatu aipatu Zerbitzuak jorratu beharreko 'hizkuntza politika' hizkuntzen alor orokorrari edo haietariko batzuei (europar hizkuntzak...) dagokienik».

12. Auzi honen inguruan artikulu bat kaleratu nuen, non Nafarroako bandera ikurriña baino beranduago hainbat euskaltzalek burutu zutela Diputazioaren eskaerari esker argi azaltzen zen («Señas de identidad», *Gara*, 2002-09-05).
13. Oraindik ebatzi gabeko helegitea.
14. Indarreko Nafarroako Euskararen Kontseiluak ezin zuen beharrezko quoruma lortu 1999ko urtarrilean 20 kideetako 12k dimisioa aurkeztu zutenetik, aipatu «Kontseiluak bere eginkizunak galdu baitzituen Foru Gobernuak ez zituelako beren proposamenak eta eskaerak aintzat hartzen, aitzitik, saihestu egiten zituen eta, gainera, aurkako jarrera hartzen zuelako» (ikus *Diario de Noticias*, 2001-01-14).
15. Horren froga, orain arte (2003-02-17) ez direla berriro bildu.
16. Nafarroako Gobernuak Foru Dekretu berria 2003ko otsailaren 10ean onartu zuen (*NAO*, 2003-02-12).
17. Nafarroan euskararen normalizazioari buruzko diskurtsoak aztertzeko: Xabier Erize, *El discurso contrario a la «normalización» de la lengua vasca en Navarra (1997-2002)*, argitaratzear.
18. Aurretik azaldu ditut *El ocaso de los falsarios* bere liburuan sistematizaturik agertzen diren iritzietako batzuk.
19. Nafarroako Gobernuak 2002-10-15ean prentsa oharra atera zuen Euskara Kultur Elkargoa fundazioari, epaitegietan errekurtsoak etengabe jartzen ari zela eta, hizkuntza politika oztopatzea egotzirik.
20. Haietako buruzagi batzuek (esaterako Víctor Manuel Arbeloa edo Lola Eguren) dagoeneko utzi dute PSN.
21. Analisi zorrotzenetakoa eskaini du Joan Mari Torrealdaik: «Hizkuntz politikaren auzia», *Jakin* 123/124, 2001, 11-164.
22. *Diario de Navarra*-n argitaratu dituen «Por un hermoso debate» (2002-11-11), «A cada cual, según su lengua» (2002-11-23), «Sin morderse la lengua» (2002-11-26) eta «La gran evasión» (2002-12-15) artikuluetan oinarriturik egindakoak, artikulu honen autorearekin izandako eztabaidan.
23. Ez da ahaztu behar UPN sortzeko helburuetako bat euskal nazionalismoaren aurkako borroka dela. Horri dagokionez, Unibertsitateen eta Hizkuntza Politikarako Zuzendaritza Nagusiaren azken jardueretako batzuk ekar ditzakegu gogora: eredu elebidunetan aurrematrikulazio kanpainan lagundu edo parte hartzeari uko egitea; Nafarroan euskararen ikerketa soziolinguistikoak egiteko funtsak Nafarroan frantsesa eta ingelesaren ezagutza aztertzeko erabiltzea; euskararen aldeko kanpainak egiteko zen aurre-

kontu dirusail batekin, Kixoteari eta Marco Polori buruzko erakusketa bana kontratatzea (euskararen agerpena testu batzuen itzulpenera mugatzen da); Udako Euskal Unibertsitatearen hitzarmena salatzea, diru laguntza ukatzearekin batera; (gaur arte) euskararen aldeko kultur ekimenak gauzatzeko diru laguntzetarako deialdia ez egitea; Nafarroako Unibertsitate Publikoa inoiz ez dela elebiduna izango adieraztea; komunikabide euskaldunei diru laguntzak ukatzea; eta, oraingoz, Iruñeko Udala Nafarroako Administrazio Epaitegiaren elebitasunaren aldeko sententziak errekurritzera bultzatzea (arrakastarik gabe, oraingoz...).

24. Eta, azkenik, Estatu osorako: Mayor Orejak 2001eko maiatzeko hauteskundeen ondoren onartu zuen hauteskunde estrategia Madrilen diseinatua izan zela. Era berean, UPNtik gertuko pertsonen testigantzak izanik, esango nuke Nafarroan euskararen aurkako ekintza batzuen atzean PPren eskua dagoela.
25. Estrategia honetan komunikabideek duten zeregina aztertzeko, ikus: José Ignacio Ruiz Olabuenaga, *Opinión sin tregua*, Sabino Arana Fundazioa, Bilbo, 2001.
26. Azken pasarteetako bat Unibertsitate Publikoan gertatu zen. Ikasle, guraso, irakasle eta irakasleak ez diren langileak euskararen normalizazioaren alde bildu ziren, polizia bortxaz sartu zen eta 77 detentzio egin zituen (2001-06-06). Errektoretzak, poliziari deitu zion berberak, neurri hori justifikatu zuen entzierroa eskolaz kanpoko jarduera politikoa zela adierazita. Kasua Epaitegietara iritsi da eta artxibaturik dago (2002ko abendua).
27. Izan ere, Nafarroako Parlamentuaren aldarrikapen ofizial batek honela ezarri zuen: «Lehena. Gaztelania eta euskara Nafarroako hizkuntza ofizialak izango dira. Bigarrena. Printzipio hori Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeko Lege Organikoaren oinarrietan sartuko da» eta era berean «Foru Parlamentuaren eskumen osoa izango du Lege baten bidez arautua izan dadin» (*Nafarroako Parlamentuko Aldizkaria* 34, 1980-10-18). Dakigun bezala, LORAFNAk euskararen ofizialtasuna soilik eremu euskaldunerako onartu zuen.
28. Iparraldeko eta erdiko kosta zatian eta barneko iparraldean katalanerazko hiztunak dira; hegoaldeko kosta zatian eta barneko erdian eta hegoaldean gaztelerazko hiztunak.
29. Irailaren 11koaren ondoren, ematen du mendebaldean bakea eta segurtasuna handitzearen alde daudenen kopurua handituz doala, askatasun politiko eta sozialak murriztearen truke bada ere.
30. Gaur egun, besteak beste, euskarari buruzko Aginduak dituzte ondoko udal eta mankomunitateek: Iruña, Barañain, Burlata, Berriozar, Antsoain, Uharte, Zubieta, Bortziriak eta Sakanako mankomunitateak, Olazagutia eta Atarrabia. Izan ere, Nafarroako biztanle guztien bi heren osatzen dute.